

BISERICA LIVEDEA GOSPOD / SF. ÎMPĂRAȚI CONSTANTIN ȘI ELENA

Cezara MUCENIC

I. Istoria teritoriului de vest

Mahalalele trâmbițașilor și fosta mahala a tabacilor¹ ce se întindeau la vest de casele boierești de pe Podul Mogoșoaiei până în lunca Dâmboviței, râu care curgea, în acele vremuri, mai spre nord, având un traseu meandric mult diferit de cel actual, reprezentau la începutul veacului al XVIII-lea, limita orașului București în această parte. Pe parcursul veacului documentele epocii consemnează permanenta extindere a orașului-capitală, aproape în mod concentric. Mărturia materială a acestei evoluții este dată de seria de biserici ridicate în acea perioadă pentru a servi noilor parohii care se constituie. Dacă spre nord, est și sud acestea sunt mai numeroase, spre vest, zona fiind încă puțin populată, bisericile sunt rare. Atunci se va construi, izolată, pe un ostrov al Dâmboviței, lăcașul considerat ca aflându-se departe de oraș, biserica Sf. Elefterie “Vechi” (1741-1744) ctitoria lui “Constandin sin Maxim cupeț”. Va fi urmată de biserica Sf. Ștefan “Cuibu cu Barză” (ante anul 1766), biserică ce va fi reconstruită apoi la sfârșitul sec. al XVIII-lea, de clucerul Dona și soția lui Zamfira iar ultima dintre acestea va fi biserica “Livedea Gospod”/”Sf. Împărați Constantin și Elena” (1785).

Astfel încetul cu încetul, plecând de la Podul Mogoșoaiei, după Mahalaua Sf. Ioan cel Mare și Mahalaua Sărindari, s-au întins Mahalaua Podul de Pământ; Mahalaua Gorganului numită în sec. al XVII-lea și Mahalaua Călicească, urmată de Mahalaua Schitu Măgureanu sau Cișmigiu și Mahalaua Sf. Ștefan-Cuibu cu Barză.

Teritoriul acela era împărțit între parcele mari ocupate în mod predominant cu grădini și livezi, restul fiind rezervat locuirii deci casei cu acareturile anexe. Popularea în zonă era slabă, fapt confirmat de catagrafia din 1798 ce inventariază în mahalaua Podul de Pământ 73 de case, față de 116 case câte se găseau în mahalaua Gorganului.

Erau locurile unde Dâmbovița, după ce trecea de proprietățile familiei Ghica, situate pe ambele maluri ale râului, făcea un cot amplu spre nord. Apoi la nord-vest, se situau, după mănăstirea Sărindari, bălțile lui Dura Neguțătorul caracterizate de un călător astfel: “În mijlocul orașului se

¹ Mahalaua Tabacilor situată pe malul de nord al Dâmboviței până la proprietățile Cantacuzine s-a mutat la sfârșitul sec. al XVII-lea spre est după mănăstirea Radu Vodă, pe locurile lor extinzându-se zona rezidențială modestă a caselor de meșteșugari.

afla o baltă mocirloasă cu izvoare subterane care nu secau niciodată. Trestie și papură creștea în ea...Pentru înlesnirea circulației, de la o parte la cealaltă a bălții, erau construite niște podiște de scânduri, prinse pe taraci bătuți în lac”². În continuare erau multe grădini, livezi și pe zona de pantă, vii. Dintre acestea cea mai cunoscută a fost “*Livedea Gospod*”/Livada Domnească care se întindea până la bariera Podul de Pământ.

După toate acestea urma, în afara orașului spre vest, moșia “Belvedere” a boierului Dinicu Golescu (1777-1830), pe a cărui loc se va ridica Cartierul Grant.

Circulația se făcea printr-un număr redus de ulițe care tăiau zona fiind orientate în majoritate est-vest și puține pe direcția sud-nord. Ulița principală era *Podul de Pământ* a cărei denumire caracteriza funcțional și constructiv artera, căci *Podul de Pământ* era un drum principal deoarece prin el se făcea, în principal, alimentarea orașului cu lemne, de aici venind și calificativul ce-i arată importanța - “Pod” -, era un drum format parțial peste digul de pământ ce separa Dâmbovița de mahalalele situate pe malul ei stâng, drum clădit din pământ bătut, mestecat cu pietriș și moloz, practic deci nu era construit după regulile acestui tip de străzi, nefiind podit cu lemn. Era considerat între cele 6 poduri mari ale orașului alături de: Podul Mogoșoaiei, Podul Târgului de Afară, Podul Șerban Vodă, Podul Calitei și Podul (Calea) Târgoviștei³, dar celălalte intrau totuși într-o categorie superioară fiind considerate poduri domnești și deci fiind întreținute din vistieria statului.

În sec. al XVIII-lea drumul *Podul de Pământ* începea la Podul Mogoșoaiei ca o mică uliță între biserica Sf. Ioan cel Mare⁴ aflată la sud și casele Damaris situate la nord, cobora spre sud până la Dâmbovița, în dreptul “Vadului Sacagiilor”⁵ acolo de unde, pe celălalt mal, pornea ulița ce ducea în sus la Mănăstirea Mihai Vodă. Trecea apoi pe lângă un gorgan - formațiune geologică aparținând fostului podiș prin care de mult de tot își tăiasc albia râul Dâmbovița - gorgan pe care fusese ridicată de breasla jocarilor Biserica Sf. Ilie Gorgani. Se orienta în continuare, de-a lungul firului apei, deci spre nord - nord-vest până unde se afla limita Bucureștilor. la capătul arterei fiind așezată una din barierele orașului, *Bariera Podului de*

² Apud POTRA, George “*Din Bucureștii de altădată*”. Ed. Științif. și enciclopedică. 1981. pg.254.

³ Denumirile sunt din sec. XVIII-XIX. Unele denumiri s-au schimbat pe parcursul sec. al XIX-lea, altele în 1878 pentru omagierea victoriilor din războiul de independență. Noile nume pe care le-au păstrat până astăzi sunt: Calea Victoriei, Calea Moșilor, Calea Șerban Vodă, Calea Rahovei, Calea Griviței.

⁴ Pe locul mănăstirii, ruinate, se va ridica Palatul Casei de Economii și Consemnațiuni.

⁵ Vadul celor ce duceau cu “sacaua” apă care o vindeau locuitorilor, în zonele lipsite de surse suficiente.

Pământ, a cărei loc se va muta tot mai spre vest după cum se va extinde orașul în direcția aceasta.

La nord de *Podul de Pământ* se formase pe direcția est-vest un drum scurt care din sec. al XIX-lea va purta numele de *Ulița Sf. Constantin*⁶. Ulița mergea aproximativ paralel cu Podul de Pământ oprindu-se acolo unde-l întâlnea. Ea servea de legătura între Podul de Pământ și ulița care s-a format la vest de Balta Cișmigiului, viitoarea *stradă Schitu Măgureanu*, numită așa întrucât trecea pe lângă biserica omonimă. Și mai era ulița care din nord cobora pe lângă biserica Sf. Ștefan-Cuibul cu Barză în direcția sud-est, până la întâlnirea cu ulița Schitu Măgureanu. Numită *ulița/str. Berzei* ea își va schimba fundamental cca 2/3 din traseu în sec. al XX-lea.

Tramei stradale i se adăuga în aceeași epocă un alt drum aflat în sud, drum ce pornea de la Dâmbovița acolo unde se afla Moara Vlădica, traversa *Podul de Pământ* și ajungea la viitoarea *uliță Sf. Constantin*. Numele i-a rămas necunoscut, căci în sec. al XIX-lea când toate străzile primesc denumiri, traseul a jucat un rol cu totul nou, prin înglobarea sa în parcursul unei artere de primă importanță a orașului, tăiate atunci în a doua jumătate a aceluși veac.

La începutul noului secol, al XIX-lea, regulamentul privind Bucureștii, instituit în 1832, dedica un capitol special limitării extinderii orașului: "*Pentru poprirea întinderii orașului și hotărâtele sale intrări și ieșiri*", conform căruia spre vest limita Bucureștilor, era „*pe la moara Vlădichii din mahalaua Sf. Elefterie până la Podul de Pământ*”, continuându-se apoi: "*linie dreaptă până în grădina lui Pricopie* (cunoscută mai mult după numele soției sale Procopoaia), *la streaja Podului de Pământ*"⁷.

Altă faptă importantă în zonă a fost cea din anii 1847-1852 când s-au secat bălțile Ceșmegiului și, sub conducerea grădinarului peisagist Wilhelm Mayer, s-a realizat a doua grădină publică a orașului - *Grădina Cișmigiu*. Prezența ei va ridica în mod semnificativ standardul zonei, fiind semnul interesului autorității locale pentru zona de vest a orașului, considerată până atunci periferică și fără viitor.

În continuare, cum se citește din cele două ediții ale Planului redactat de R. Borrokzyn (1847 și 1852) traseul străzilor rămâne neschimbat dar proprietățile importante printre care trec se modifică parțial. Mai cunoscute au fost: "Grădina cu cai" cea amplasată de-a lungul ambelor părți ale străzii, a cărui nume a rămas necunoscut, apoi "Grădina lui Giafer" livadă situată pe *Podul de Pământ* vizavi de biserica Sf. Constantin și de asemeni, în

⁶ Hramul bisericii a fost "Sf. Împărați Constantin și Elena" dar biserica și ulița au purtat în acte și în vorbirea curentă numele de "Sf. Constantin".

⁷ Apud Giurescu 1966, p. 253. Referire eronată la Procopoaia care era fiica, nu soția, polcovnicului Procopie Canusis.

continuare, proprietățile Procopoaiei inclusiv casa situată pe Podul de Pământ în apropiere de ulița ce se va numi *strada Virgiliu*.

Cartierul continua să păstreze funcțiunea rezidențială dar popularea zonei crește, ceea ce conduce la ocuparea mai intensă a parcelelor, în special pe ambele laturi ale străzii *Podul de Pământ* și a *Uliței din sud*. Totuși în cadrul unei parcele dominant a rămas teritoriul plantat.

În aceeași perioadă fiind afectate de trecerea vremii și mai mult de unele calamități naturale, între care cel mai grav a fost puternicul cutremur de pământ din 1802, se impune reparația sau chiar reconstruirea multor lăcașuri de cult. În 1819 breasla cojocarilor reconstruia biserica Sf. Ilie Gorgani; s-au făcut repetate reparații ale bisericii Sf. Ștefan/Cuibu cu Barză (1853, 1877, 1898) și unele la biserica Sf. Constantin.

Apoi din deceniul 6 al secolului al XIX-lea începe marea perioadă în care autoritățile orașenești fac permanente eforturi pentru a îmbunătăți starea urbanistică a orașului printr-o serie de măsuri edilitare între care se află și cele privind îmbunătățirea circulației, fie prin mai buna aliniere⁸ a străzilor, fie prin tăierea unor artere noi. Astfel de intervenții se vor petrece și în zona mahalalelor Gorgani, Sf. Ștefan-Cuibu cu Barză, Schitu Măgureanu sau Sf. Constantin, determinând o nouă configurație a zonei.

Cel mai important gest urbanistic a fost tăierea *Bulevardului Elisabeta* hotărâtă de către Consiliul Comunal în ianuarie 1865 și confirmată de Legea din 20 mart. 1865, care, în art. 4 prevedea "...deschiderea unei strade pe locul din vale al Sărintarului, până în dreptul pompelor cu alimentare"⁹, stradă ce urma să aibă prospectul de 20 m, ceea ce înțrecea cu mult lărgimile străzilor și podurilor existente la acea dată. Scopul realizării era îmbunătățirea circulației între 2 puncte importante ale orașului: Universitatea¹⁰ și Palatul princiar de la Cotroceni. Trasarea *Bulevardului Elisabeta* se va realiza între anii 1871-1885 până la *str. Silfidelor*¹¹ care lega

⁸ Alinierile urmăreau realizarea unui traseu mai fluent al străzii, legături simplificate între zone și unde era cazul mărirea prospectului conform succesivelor Regulamente de construcțiuni și alinieri care s-au adoptat de Consiliul Comunal în anii 1848, 1856, 1878, 1890, 1897. Se stabilește și raportul între înălțimea caselor și lărgirea străzilor și anume: la lăț. 11-20 m./ înălț. max. 14 m adică 3 niveluri și la lăț. peste 20 m/ înălț. max. 17 m, adică 4 nivele.

⁹ AN.DMB.- Fond PMB – tehnic – Dosarul 13/ 1865; 158/1884, 448/ 1898,

¹⁰ Clădirea Universității (1857-1864) proiect, arh. Alex. Orăscu, a fost numită inițial, cf. tradiției europene, Academie, ca formă de învățământ superior. Prin fața ei s-a tăiat primul Bulevard al orașului, Bd. Academiei/ Bd. Universității, între str. Colței și str. Academiei. El a fost continuat spre vest de Bd. Elisabeta și spre est de bd. Carol I/bd. Ferdinand+Bd. Orientului/Pache Protopopescu.

¹¹ Str. Silfidelor înainte de tăierea bd. Elisabeta pornea de la Podul de Pământ, la vest de gorganul pe care se afla biserica Sf. Ilie, o lua spre nord, apoi spre nord-vest până când se

calea Plevnei prin fața bisericii Sf. Ilie Gorgani cu *str. Schitu Măgureanu*. Va urma în perioada 1885-1898 tăierea ultimei porțiuni până la podul peste Dâmbovița, pod ce ducea la drumul spre Cotroceni. Atunci era deja marcată în teren viitoarea piață Kogălniceanu de unde traseul bulevardului va îngloba, rectificându-i alinierea, Ulița cu nume necunoscut existentă din sec. al XVIII-lea. Dar o parte a acestui drum, respectiv aceea orientată în direcția sud-nord, s-a separat sub numele dat încă din 1871, de *str. Progresului*¹².

Tăierea *Bulevardului Elisabeta* a impus modificări ale traseelor unor străzi cu care el se intersecta. În 1885 se realizează sistematizarea traseului *străzii Schitul Măgureanu*, mărindu-i-se prospectul prin exproprierea proprietăților situate pe latura de vest și înglobarea unei părți din *str. Silfidelor*. Strada primește statutul de bulevard care lega *Bulevardul Elisabeta* de *str. Știrbei de-a lungul Grădinii Cișmigiu*.

Strada Belvedere/Calea Plevnei trece de asemeni printr-un proces de aliniere realizat însă în mai multe etape¹³ datorită lungimii sale, impactului cu alte străzi pe care le întâlnește în drumul său și în plus schimbării concepției asupra acestor artere care străbăteau orașul. Înainte de tăierea Bulevardului un plan ce se ocupa de porțiunea străzii situată între Podul Mogoșoaiei și *str. Schitu Măgureanu* prevedea reducerea sinuozității traseului inițial și amplificarea prospectului la 12 m. În anul 1875 noul plan al Serviciului Tehnic al Primăriei se ocupa de îmbunătățirea alinierii *străzii Belvedere*. "Consiliul în ședința sa extraordinară de la 24 mai 1875 a observat acest plan și l-a aprobat cu început de la Schitu Măgureanu până la Căzarma Malmeson...și modificarea introdusă...de la str.Știrbei Vodă la nr. 173"¹⁴. Suntem în etapa în care *strada Belvedere* nu se intersecta cu *strada Berzei*. Urmează intervenția din anii 1887-1888 când se realizează un nou plan ținând cont de cele două modificări radicale produse în zonă și anume trasarea *bulevardului Elisabeta* până la Dâmbovița și regularizarea traseului Dâmboviței care elimină buclele ample pe care le făcea râul între podul Șerban Vodă și podul Cotrocenilor. Atunci fostei *străzi Belvedere* devenită în 1878 *Calea Plevnei* i se modifică radical o parte a traseului, ea capătând actuala direcție. Conform noii configurări strada pornea de la Dâmbovița, din dreptul Podului Izvor, spre nord-vest, se prelungea după viitoarea Piață Kogălniceanu spre nord-vest pe vechiul traseu până la

termina la întâlnirea cu *str. Schitu Măgureanu*. Către ea ducea intrarea vestică în grădina Cișmigiu. După tăierea bulevardului ea va rămâne în configurația de astăzi.

¹² Str. Progresul va fi numită după 1970 str. Aurora iar după 1990 str. Ionel Perlea.

¹³ AN.DMB. Fond PMB-Alinieri pl. 61 [plan nedatat]; pl. 456/1875; pl. 103/1887.

¹⁴ Cf. regulamentului, planul este "aprobat de Minister[de Interne] prin adresa nr. 8869".

întâlnirea cu *str. Sf. Constantin* și apoi în continuare trecea pe lângă cazarma Malmeson și Manutanța Armatei pentru a se opri la Șoseaua Basarabilor (azi Șos. Orhideelor).

În ce privește fosta porțiune de est dintre Calea Victoriei și biserica Sf. Ilie Gorgani modificările sunt radicale. Astfel din vechiul traseu rămâne numai o scurtă porțiune păstrând chiar un timp și vechia denumire de *str. Belvedere*, transformată apoi în *strada Domnița Anastasia*, nume purtat și astăzi. Restul străzii a fost înglobat străzilor *Mihai Vodă* și *Imprimeriei/Gutenberg* iar alte părți au dispărut, terenul fiind ocupat de noile clădiri care se realizează pentru popularea *Bd. Elisabeta*.

Altă arteră ce va trece prin prefaceri majore a fost *strada Berzei*. Stradă cu lungime semnificativă ea inițial pleca de la *str. Occidentului* spre sud, până la întâlnirea cu *str. Știrbei Vodă* și cu biserica Sf. Ștefan-Cuibu cu Barză iar de acolo cotea pe direcția sud-est oprindu-se la *str. Schitu Măgureanu*. Efortul de îndreptare a traseului său s-a realizat prin planurile din 1876 și 1890, când se urmărește în principal alinierea. Apoi în perioada 1890-1898 se pun în discuție două soluții de prelungire sau modificare de traseu. Prima propunea schimbarea traseului respectiv orientarea străzii direct spre sud de la întâlnirea cu *str. Eroului*, traversând Calea Plevnei și apoi mai departe până la *Bd. Elisabeta*. A doua soluție, tot cu orientarea străzii direct spre sud, modifica traseul străzii de la întâlnirea cu *str. Șirbei Vodă*.

Abia în anii 1906-1911 se hotărăște noul parcurs al *străzii Berzei*, fiind prevăzut ca drumul să coboare direct spre sud de la intersecția cu *str. Știrbei Vodă* până când întâlnește *Calea Plevnei*. Traseul, ce corespunde celui actual, s-a realizat până în anul 1923. În ce privește vechiul traseu de la strada Știrbei Vodă până la *Bd. Schitu Măgureanu* acela devenea o stradă nouă purtând numele savantului *Gr. Cobălcescu*.

În perioada interbelică trama stradală se completează prin tăierea străzilor *Vasile Pârvan* ce prelungește *str. Berzei* până la *bd. Elisabeta* și a străzilor *Menelas Ghermani/Th. Burada* și *I. Bibicescu* pe parcela dintre *Calea Plevnei* și *str. V. Pârvan*.

Zona grădinilor și a *Podului de Pământ* devenise pe parcursul ultimelor veacuri o zonă reprezentativă pentru evoluția istorică a Bucureștilor datorită prezenței unor trasee istorice care amintesc etapele de dezvoltare spontană ale orașului de-a lungul cărora coexistă clădiri din sec. XVIII, XIX și începutul sec. XX. Ea a păstrat unitatea funcțională: cartier rezidențial format din locuințe unifamiliale și multifamiliale și trasee, locuri, clădiri ce amintesc de date din memoria colectivă a orașului.

II. Istoria construirii bisericii Sf. Împărați Constantin și Elena¹⁵

În secolul al XVIII-lea o parcelă situată în apropierea întâlnirii a două ulițe din vestul orașului, Podul de Pământ cu ulița Sf. Constantin, a fost considerată de mahalagii loc bun pentru a construi o biserică. Proprietarul inițial al locului este necunoscut, dar făcând parte din "Livedea Gospod" probabil era loc domnesc dat în folosul noului lăcaș. După cum spune tradiția, s-a ridicat deci o biserică înainte de confluența străzilor. Data exactă și ctitorii acestei prime zidiri au rămas neștiuți. Dar, mai mult ca sigur, conform cutumei, biserica și implicit terenul a devenit proprietatea parohiei.

De altfel, aproape un secol mai târziu, Cartea Funciară a Bucureștilor din 1940 preciza: "dreptul de proprietate asupra imobilului [adică: *"teren în suprafață de 896 m.p. și casă cu parter... aparținând bisericii Sf. Constantin și Elena-Cișmigiu]...pe baza posesiunii din vechime pentru teren..."*¹⁶.

Apoi "...în zilele prea înălțatului domn Mihail Suțu Voevod, Mitropolit fiind Preasfinția sa chir Grigorie, 1785 sept[embrie]...din temelie zidit [ă]" a fost o nouă biserică ce a primit hramul "Sf. Împărați Constantin și Elena". Conform pisaniei¹⁷ ctitorii ce au contribuit "*cu a lor cheltuială...spre a lor pomenire și a celor ce au ajutat... [au fost] Constantin cojocar beșleaga*¹⁸, *Constantin croitor Melcescu, Hagi Panait șălar...au ajutat Pătrașco croitor, Ion Coica*".

După mutarea tabacilor, în zona de vest a orașului se așezaseră alți meseriași printre care mai numeroși au fost cojocarii, fiind de altfel dintre primii care se organizează profesional. Breasla cojocarilor a fost a doua recunoscută prin hrisov de domnie în 1775 odată cu șalvaragii, pânzarii și abagiii, după cea a croitorilor recunoscută încă din 1760. Voievodul Alexandru Ipsilanti a acordat importanță deosebită acestui mod de

¹⁵ Date asupra istoricului imobilului și bisericii sunt extrem de puține. Arhiva bisericii a ars. Fiind o biserică mică, a unei parohii mărginașe, referirile în alte documente sau în evidențele autorităților centrale (Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și Ministerul de Interne) și cele locale (Primăria Municipiului București) sunt limitate.

¹⁶ Procesul verbal nr. 60459 din Cartea funciară a municipiului București, 1943 (Cf. AN.DMB. Fond Cartea Funciară. Dos. 60459/1943).

¹⁷ TEXTUL PISANIEI: + Întru mărirea celui întroiță un D(umne)zeu proslăvit - și de noi într-o ființă mărturisit, acest - d(u)um(ne)zeescu lăcaș, într-u acoperământul sf(i)ntilor împărați Constantin și Elena, s-a afierosit - de robii lui Dumnezeu, Constantin cojocar beșleagă, - Constantin croitor Melce(s)c(u), hagi Panait șelar cu a însuș - cheltuială din temelie zidit pre a loru-ș pomenire și a celor ce au ajutat: Pătrașco croitor, Ion Coica, - ca î(n) veci să fie pomeniți ei și tot neamul lor- și s-a săvârșit în zilele prea înăl(ț)atului nostru - Domnu Mihail Suțu Voie(vod), mitropolit fi(i)nd - preasf(i)ntia sa chir Grigorie, - 1785 septembrie. (Cf. Elian, 1965, p. 371).

¹⁸ Beșleagă căpitan de beșlii (în epoca fanariotă). Beșlii = corp de cavalerie (supuși ai țării sau străini) făcând serviciul de jandarmi (în interiorul țării) (Cf. Busuioc 2005, p. 30.).

organizare a meseriașilor, breslele fiind reorganizate, stabilindu-se fiecareia statutul. Prin hrisovul din 1779 cojocarii erau împărțiți în două categorii respectiv: cojocarii “groși” cei ce se ocupau de cojoacele obișnuite și cojocarii “subțiri” cei care prelucrau pieile fine, ultima categorie de meseriași bucureșteni ajungând a fi recunoscută în Orient și chiar în Apus.

Biserica construită din banii meseriașilor, probabil locuitori ai zonei, era amplasată în centrul penultimei parcele înainte de întâlnirea străzilor, ultima parcelă fiind un teren plantat. Ea relua planul triconc tradițional - dar de dimensiuni mici (19,5x7) cu pronaos supralărgit despărțit de naos printr-un arc dublou sprijinit pe 2 semicoloane adosate și cu abside poligonale, turlă octogonală pe naos susținută de 4 pandantivi și turn-clopotniță peste pronaos, turn la care se ajungea prin biserică. Pronaosul era acoperit cu o cupolă turtită. Pridvorul deschis era susținut cu 3 arce trilobate spre vest și 2 arce spre sud și nord. Arcele se sprijineau pe coloane masive din zidărie fără capitele, totul susținut de un parapet din zid înalt.

Zidăria cu o grosime de cca 90 cm. era din cărămidă arsă legată cu mortar de var și nisip și era în exterior văruiată. Suprafața fațadelor era subliniată de soclu simplu, în relief marcat și brâul format dintr-o mulură masivă dispusă la 2/3 de sol. În partea superioară, sub cornișa subliniată de succesiunea de retrageri erau plasate pe toate laturile un șir de medalioane rotunde cu reprezentări de sfinți, în total 22. Se adăugau pe fațada de vest trei nișe având partea superioară polilobată din care cea din mijloc este dublă, nișe despărțite de colonete adosate. În cele laterale erau reprezentați Sfinți (în prezent fiind necunoscută identitatea lor) iar în centru imaginea tradițională a Sfinților de hram respectiv Sfinții Împărați Constantin și Elena.

Ușa de intrare era marcată de ancadramentul de piatră cioplită cu decor floral de inspirație brâncovenească.

Sfântul lăcaș, după buna tradiție a epocii, a fost tot atunci pictat în interior în tehnica frescă. Compoziția care stilistic aparține școlii post brâncovenești a fost opera unui meșter cunoscător al tehnicii, ce realizează compoziții echilibrate în scene delimitate prin panotare, scene care umplu suprafețele. El încearcă să individualizeze personajele și chiar să introducă elemente de fundal tratate în perspectivă primitivă.

Prima menționare cartografică a bisericii o găsim în Planul lui Franz Ernst (1791) unde este notată la nr. 3 “*Biserica Livada Gospod*”, după nr. 2 “*Biserica Gorgan*”.

În turnul clopotniță s-au ridicat clopotele, unul purtând instripția: “*In laudem Dei fusa a Io(han)n(e) Pauli Livini an(n)o 1786*”¹⁹. Soarta potrivnică duce la dispariția lor, clopotele fiind luate de armata germană în

¹⁹ Elian 1965, p. 372.

timpul ocupării orașului București în primul război mondial, drept care au trebuit înlocuite. Clopotele noi sunt montate în perioada 1921-1926 în clopotnița ridicată probabil în secolul al XIX-lea după prăbușirea turnului clopotniță. Construcția a fost amplasată pe latura de sud a parcelei. Era formată dintr-o structură de lemn cu acoperiș tip semicalotă, care reia forma turlei bisericii, acoperișul având o streășină largă.

Parcela situată la vest de terenul pe care se situa biserica, la mijlocul secolului își pierduse funcțiunea de teren numai plantat, pe ea fiind amplasate și construcții. Ulterior, în urma sistematizării succesive a Căii Belvedere/Plevnei, s-a produs, față de situația existentă în deceniul 5 al sec. al XIX-lea, o primă modificare în rezolvarea zonei de colț acolo unde se întâlnea această arteră cu strada Sf. Constantin. A fost eliminată parcela de vest prin înglobarea ei în domeniul public, respectiv în piațeta ce se conturează. Urmarea a fost eliminarea oricărei distanțări între biserică și trotuar încât intrarea în Sfântul Lăcaș se făcea direct din stradă.

A doua modificare, produsă în secolul al XX-lea, schimbă această situație defavorabilă bisericii prin amplificarea parcelei pe care se afla biserica Sf. Împărați Constantin și Elena, amplificare datorată renunțării la forma în acoladă a delimitării colțului. Astfel se marchează prin rotunjire limita de vest a parcelei, ceea ce face ca biserica să câștige un teren în fața intrării.

Parcela constituie un cap de perspectivă, din direcția vest spre est, a traseului major Calea Plevnei și a piațetei care reprezintă un nod de circulație.

În ce privește porțiunea de răsărit a parcelei, la sfârșitul secolului al XIX-lea, aceasta este separată formal, iar acolo preotul bisericii din acele vremuri, Mihalache Niculescu, construiește anterior anului 1895 o clădire de formă dreptunghiulară, cu intrare din curte. Casa, care se prelungea cu un corp retras și o construcție anexă lipită de ea, era situată la frontul străzii Calea Plevnei, fiind lipită de latura de vest a noii delimitări a parcelei. Proprietar era menționat *“preotul M. Niculescu”*.

Apoi, anterior anului 1911, preotul Niculescu ridică o nouă casă. În anul 1911 porțiunea de est a parcelei inițiale era împărțită în două. O parcelă mare avea acces din Calea Plevnei 36, pe acest teren aflându-se casa construită anterior anului 1895, cu construcții anexe adăugate. A doua parcelă, mai mică continua spre nord parcela mare (în planul 1895 această porțiune era neconstruită). La acesta accesul se făcea din str. Sf. Constantin 33 (fost 2). Parcela mică era ocupată de o clădire dispusă pe întregul fund de lot, spre est și continua cu o latură spre sud, rezultând o formă de L. Proprietar pe ambele loturi este menționat *“preotul M. Niculescu”*. Această ultimă clădire *“având 3 camere, 1 sală, bucătărie, 1 WC, 1 baie și pivnițe fundația din cărămidă... acoperit cu tablă”*, preotul o vinde²⁰ în 1919 (fără

²⁰ Cf. AN. DMB. Fond Cartea Funciară, dos. 60545/1943.

acte) parohiei Sf. Constantin, ea devenind casă parohială. În anul 1980 din cauze necunoscute casa parohială a suferit un incendiu, care a distrus latura dinspre sud, construcția păstrând numai două camere și una de dimensiuni reduse drept chicinetă.

Porțiunea de sud-est a parcelei, cam în aceeași perioadă, trece în proprietatea altei persoane și se separă total de terenul bisericii.

Starea clădirii bisericii supusă trecerii timpului și marilor calamități care au afectat orașul: cutremurele din 1802 și 1838, se agravase. Probabil în această perioadă și din cauzele amintite biserica a pierdut turnul clopotniță de pe pronaos iar turla Pantocrator inițială, de zid, a fost înlocuită cu una mai ușoară din lemn și tablă. Toate aspectele privind starea bisericii și modul în care ea satisface nevoile enoriașilor vor fi puse în petiția²¹ trimisă de mahalagii în anul 1858, Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Prin acest document²² se cerea: *“Construirea din nou a bisericei din mahalaua Sf-tului Constantin numită și Livadia Gospod după declarația enoriașilor” “Anul 1861 luna octombrie, ziua 2”*. Se motivează starea de ruină în care s-ar afla biserica *“căci i-a putrezit șindrila învelitorii fiind foarte veche ceea ce s-a constatat din vechimea arhitecturii ei”*. În plus *“fiind foarte mică și populația mahalalei mare și departe de bisericile altor mahalale”* și, motiv hotărâtor *“fiindcă mare parte [din mahalaua Sf. Constantin este] locuită de oameni fără existență și văduve”*. Drept care se propune construirea unei noi biserici folosindu-se de prevederea testamentară a păhărnicesei Ecaterina Poenaru din 1858. Rezoluția cerea *“advocatului de Ilfov...să asiste... tribunalul competente...când se va regla chestiunea averii”* fiind recomandată și cererea enoriașilor *“în favorul bisericii mahalalei lor.”* Soluția acceptată nu a fost pusă în practică.

Ulterior, la o dată necunoscută, clădirea bisericii probabil s-a reparat întrucât, bătrâna biserică cu toate calamitățile prin care trecuse a servit în continuare enoriașilor.

Apoi, în anul 1880, Biserica Sf. Împărați Constantin și Elena este supusă unor intervenții majore. Soluțiile constituiau un model al epocii de modificare/modernizare a vechilor zidiri. Atunci s-a dărâmat zidul despărțitor dintre pronaos și naos, au fost lărgite ferestrele și după modelul larg răspândit, s-a închis pridvorul prin acoperirea cu o structură din zidărie și geamlâc. De asemeni s-a realizat de către pictorul Gheorghe Ioanid repictarea interiorului în ulei, peste frescă. În tonul compozițiilor murale ale epocii acesta compune scene mai mari, ample, tratate în expresie de influență academică.

Anul 1907, conform afirmațiilor din Anuarul CMI, înseamnă executarea altor reparații necesare clădirii bisericii Sf. Împărați Constantin și Elena.

²¹ Vezi Anexa I: Textul integral al Memoriului enoriașilor.

²² A.N. Fond M.C.I.P. dos. 617/1861.

III. Biserica Sfinții împărați Constantin și Elena - monument istoric

În secolul al XX-lea, odată cu schimbarea statutului bisericii prin clasarea ei ca monument istoric²³, se modifică și modul de tratare din punct de vedere al întreținerii și realizării reparațiilor, intervenții care, conform legii, trebuiau să se facă acum numai cu avizul C. M. I. și sub îndrumarea Serviciului tehnic al aceleiași instituții.

Într-o primă perioadă 1920-1923 s-au efectuat o serie de lucrări la clădirea bisericii având la bază hotărârea Comisiunii Monumentelor Istorice, unele fiind solicitate de enoriași, sau de preotul paroh.

Astfel, în luna august a anului 1919 enoriașii bisericii adresându-se CMI comunică *“am luat inițiativa de a restaura ...biserica așa cum a fost... concepută la origină. În acest scop avem concursul d-lui arh. Cerkez de la Primărie și a domnilor Becker artist sculptor,..., pictor Henția și ...Adolf Silvestri antreprenor. Ca fonduri avem 10.000 lei și material. Vă rog...ca...un delegat al CMI să-și dea avizul...Rezoluția arhitectului șef al orașului din 25 aug. 1919 preciza “Biserica pare a fi din veacul al XVIII-lea, dar a fost modificată și reparată în urmă, are 2 turlle de lemn, pridvorul a fost zidit și i s-a adăugat geamlâc, ferestrele au fost lărgite, profilele de la soclu, brâu și cornișă au fost modificate. Se mai văd urme de zugrăveală pe fațada sub tencuiala și spoiala nouă. În interior pictura este reînnoită în veacul al XIX-lea și înegrită, soclul este mâncat de umezeală atât afară cât și în interiorul bisericii”*²⁴. Față de situația constatată în ședința CMI din 29 aug. a.c.se hotărăște începerea lucrărilor²⁵ sub supravegherea serviciului tehnic. Dar, consemnează secretarul CMI, Virgil Drăghicescu, *“pentru lucrările de restaurare trebuie însă înaintat proiect și deviz”*.

Faptul se produce în mai 1921 când arhitectul Cristofi Cerchez depune la CMI planuri și măsurători precizând *“cum scoaterea ei din*

²³ Biserica Sf. Constantin și Elena filiala parohiei Cuibu cu Barză a fost declarată monument istoric cf. prevederilor legale (art.6 din Lege pentru conservarea și restaurarea Monumentelor Istorice, M. O. nr. 82/1919, 29 iulie 1919) ce stipulau ca toate lăcașurile de cult construite anterior anului 1834 să fie clasate M. I. (fapt confirmat în ședința CMI din 29 aug.1919). După desființarea CMI în 1948 se va face sub egida Academiei RPR o nouă inventariere a construcțiilor care urmau să fie protejate. În *Lista Monumentelor de cultură de pe teritoriul RPR* [HCM 1160/1955], *Monumente de arhitectură-București*, biserica, deși inventariată în 1953, numai figurează. Ea va fi reînscrisă în LMI-MB 1992 aprobat de CNMASI și apoi în LMI 2004-București (nr.1699), poziția B-II-m-B-19395.

²⁴ Informații din Arh. DMI, Fond CMI dos. 556/1919-1939; Fond DMI dos. 1791/1985, Fond DMI 1993.

²⁵ CMI a hotărât în iunie 1920: *«se va desface pridvorul zidit, punându-se în evidență coloanele...se va rezidi zidul...dintre pronaos și naos...se va restaura cornișa de pe vechiul profil...studii pt. a se pune în evidență medalioanele cu pictură exterioare...»*.

zidăriile în care a fost îngropată acum câțva zeci de ani am făcut-o eu vara trecută și cum doresc ca această lucrare să o duc tot eu mai departe, sub controlul serviciului de arhitectură,...nu înțeleg [să am] absolut nici un fel de profit material din această restaurare."

Ulterior (iulie 1921) arhitectul Cristofi Cerkez precizând că ajutorul de 10.000 lei primit de la CMI este insuficient cere *"a admite ca să fac pe socoteala mea turla bisericii din zidărie din nou, cum și învelitoarea bisericii și o streășină...Aceasta se înțelege după indicațiile d-lui arhitect al monumentelor istorice"*

Solicitarea sa este acceptată și se consemnează în procesul verbal al ședinței să i se transmită mulțumiri din partea CMI²⁶.

Urmărindu-se restaurarea bisericii și readucerii ei cât mai aproape de forma arhitecturală originală, ceea ce de altfel îi conferea valoarea artistică și istorică, s-a refăcut turla din lemn, a fost tencuită și i s-a pus învelitoare de tablă nouă iar acoperișului i s-a refăcut învelitoarea, atât părții de lemn cât și celei de tablă de asemeni și ștreășina. Între cele mai importante intervenții a fost scoaterea pe fațada vest, de sub tencuiala nouă, a picturii în frescă din sec. al XVIII-lea, pictură care reprezenta pe Sfinții de hram: Sf. Constantin și Sf. Elena - operațiune realizată de arhitectul Cristofi Cerchez personal.

Recepționând, în martie 1923, lucrările realizate la biserica Sf. Împărați Constantin și Elena din Calea Plevnei, arhitectul Petre Demetrescu, delegat al CMI, le aprecia *"lucrările executate de dl. arhitect Cristofi Cerkez față fiind preotul paroh Celuș Grigoriu am constatat că... s-au executat în bune condițiuni"*.

Din lucrările cerute inițial de CMI, în aceeași perioadă probabil, numai pridvorul a recăpătat forma inițială de pridvor deschis înlăturându-se zidăria și geamurile adăugate. Nici următoarea modificare cerută de CMI mult mai târziu, respectiv înlocuirea turlei de tablă prin refacerea celei de zid. nu se va realiza²⁷.

Concomitent cu aceste intervenții favorabile punerii în valoare a calităților artistice ale bisericii arhitectul I.D. Traianescu delegatul CMI comunică în 15 iulie 1921 (referatul nr. 2118) *"atrag atenția...că preotul Celuș Grigoriu parohul acestei biserici efectuează lucrări"*²⁸ de zugrăveală

²⁶ Cf. Procesului Verbal din martie 1923 încheiat la recepționarea lucrărilor suma de 31.900 lei cât au costat lucrările provine de la: C.M.I.=15.000 lei+16.900 donația arh. Cristofi Cerchez.

²⁷ În anul 1938 conform circularei nr. 3476 a CMI se cerea pentru bisericile care suferiseră această modificare, înlocuirea turlelelor de lemn cu turla de zid. Pentru Biserica Sf. Împărați Constantin și Elena se solicită ajutorul serviciului tehnic al CMI pentru realizarea solicitării. Proiectul este realizat de conductor arhitect Vasile Moisescu.

²⁸ Lucrările neconforme indicate erau: zugrăvirea de ornamente peste pictura existentă atunci (care urma să se înlăture pentru punerea în valoare a frescei originale); construirea cafasului și montarea de becuri electrice *"cu un caracter profan pronunțat"*.

și mobilier fără aviz” lucrări care, în mod evident, nu țineau cont de principiile restaurării. Se adaugă observațiile arhitectului Nicolae Ghica-Budești adresate președintelui CMI²⁹ despre “lucrările greșite...În interior a pus un pictor...să facă picturi moderne...În exterior unde cu mare greutate reușise...arhitectul Crisatofi Cerekez să dea la lumină...cu mâna sa proprie Hramul bisericii...,pictură de valoare din veacul al XVIII-lea, preotul a găsit de cuviință să dea jos această pictură spre a face o tencuială nouă. Este de necrezut...să se poată face asemenea barbarie de către un preot cu instrucție, profesor de religie...”.

În ședința din 28 iulie 1921 Comisiunea Monumentelor Istorice hotărăște “se va cere darea preotului în judecată”³⁰.

Alte lucrări eronate, fără aviz și nerespectând principiile restaurării, au fost: punerea unei pardoseli de marmoră și realizarea de tencuieli grosolane fără cercetarea prealabilă obligatorie pentru a putea stabili forma originală. În plus construirea cafasului, element inexistent în biserica originală, a ignorat pictura existentă pe peretele de vest. În lipsa unei abordări științifice noul element constructiv a tăiat scenele pictate de Gh. Ioanid în sec. al XIX-lea și, mai grav, cum se va dovedi la cercetările ulterioare, au fost distruse parțial, la nivelul capetelor portretele votive pictate în sec. al XVIII-lea, deci au fost afectate ambele straturi de pictură.

Pe peretele de sud al absidei altarului s-a deschis ușă și s-a adăugat diaconiconul.

Starea bisericii și intervențiile asupra ei intră într-un con de umbră până în anii 1984-1995. Atunci se vor realiza lucrări de consolidare pe baza proiectului conceput de inginerul Alexandru Cișmigi, apoi reparații și îmbunătățirea instalațiilor. De asemeni s-a făcut repararea și înlocuirea parțială a acoperișului și șarpantei; o instalație electrică nouă, introducerea sistemului de încălzire centrală și ventilare.

Un capitol aparte îl vor constitui intervențiile la pictură.

Solicitarea preotului Celuș Grigoriu din mai 1924, de “refacere a sfinților ce se află în medalioanele exterioare” cu precizarea “Nu vom schimba nimic din caracterul picturii ci numai vom reînvia culorile”, dar prevăzând și posibilitatea unei repictări acolo unde s-a șters figura sfântului, este respinsă de CMI. Motivul “Sfinții scăpați nedistruși [la intervențiile

²⁹ Președintele C M I era Dimitrie Onciul (președinte 1919-1923).

³⁰ Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (sub autoritatea căruia funcționa CMI) comunică președintelui acestui organism științific (Nicolae Iorga președinte 1923-1940) “prin adresa nr. 44096 din 22 sept. 1925 am înaintat Parchetului Ilfov plângere contra preotului Celuș Grigoriu”. Demersul rămâne fără urmări. Preotul Celuș Grigoriu va continua să fie preot paroh până în 1959 la deces și primește de la Arhiepiscopie pentru lucrările realizate cinstea de la mormânta brâu roșu.

anterioare neautorizate] *se mențin bine și nu au nevoie de a fi reveniți ceea ce nu se admite în frescuri*".

Doi ani mai târziu, în mai 1926, parohul bisericii anunță solicitarea pictorului Costin Petrescu "*ca să indice o soluție potrivită pentru restaurarea exterioară*". Acesta, profesor la Școala de Belle Arte dar nu pictor-restaurator, remarcă existența la data respectivă a unor medalioane ce păstrau pictura dar deteriorată și o friză, menținută parțial, cu ornamente și propune copierea și repictarea sfinților care sunt vizibili iar pentru cei ce nu se mai citesc reconstituirea în manieră. Soluția considerată oportună de delegatul CMI, pictorul Artur Verona a fost menținerea porțiunii vizibile din friza originală (partea nordică, colț) și continuarea ei în frescă.

În spiritul intervențiilor anterioare a primat soluția C. Petrescu a înnoirii, în dauna restaurării și menținerii autenticității. Se vor repicta în tehnica frescă cele 30 de medalioane aflate în partea superioară a fațadelor de către elevii pictorului Costin Petrescu sub îndrumarea și controlul său. Se realizează, în jurul bisericii, 25 de medalioane reprezentând sfinți iar pe fațada de apus 4 medalioane cu sfinți și un medalion cu sfinții de hram «Sfinții împărați Constantin și Elena». În aceeași perioadă se face și spălarea picturii în ulei ca și acoperirea ferestrelor cu vitralii.

În anul 1960 o nouă intervenție asupra picturii interioare a fost spălarea în mod primitiv și defectuos cu cârpe și săpun, distrugându-i *vernislul*, de către pictorul Gh. Stănescu.

Într-o etapă ulterioară, sub îndrumarea arhitectului Adrian Pănoiu de la Direcția Monumentelor Istorice, se fac primele sondaje pentru descoperirea frescelor inițiale. Atunci au fost scoase la lumină în absida de nord reprezentările sfinților Teodor Tiron, Teodor Stratilat și Mercurie. Fețele deteriorate au fost reconstituite de pictorul Busuioceanu fiind pictate pe pânză și lipite peste pictura în frescă.

Noile intervenții din anii 1992-1993 aparțin ca proiect și execuție prof. pictor restaurator Nicolae Sava. Acesta constatând starea de deteriorare determinată de diferiți factori³¹ a propus și a realizat restaurarea picturilor murale din turla Pantocrator aparținând fazei sec. al XIX-lea, pictor Gh. Ioanid și operațiunile de decopertare a picturii interioare. Decaparea s-a făcut pe toate suprafețele în afară de turlă și bolțile pridvorului. Ulterior în anii 1996-1997 s-a realizat ultimul proiect de restaurare a picturii interioare - autor pictorul Silviu Petrescu - proiect ce prevedea: înlăturarea picturii în

³¹ Cauzele deteriorării stabilite de pictorul restaurator au fost: fumul de la lumânări (pe suprafețe mari gudronat); fisuri din cauza cutremurelor reparate superficial; spălarea repetată a picturii în special cea din 1960 (cu săpun) ceea ce a dus la distrugerea stratului de vernis și la alterarea unor culori; intervențiile constructive care au deteriorat în mod accentuat sau total zonele în care s-a intervenit iar în unele spații a dus la dispariția picturii (zona pridvorului).

ulei ce nu fusese decopertată cu păstrarea unor martori; restaurarea picturii în frescă din sec. al XVIII-lea; reconstituiri acolo unde pictura era complet deteriorată. Proiectul primește avizul CNMASI și a Comisiei de pictură a Patriarhiei Române 1996-1997: se execută numai lucrările prevăzute la ultimele puncte de către o echipă condusă de pictorul Claudiu Moldovan.

III. Istoria bisericii Sf. Împărați Constantin și Elena din Calea Plevnei

Biserica Sf. Împărați Constantin și Elena era menită a servi nevoilor de practicare a credinței unei comunități restrânse dat fiind numărul redus al populației în zonă la sfârșitul sec. al XVIII-lea. În absența unor informații lămuritoare situația ei administrativă la începutul funcționării sale este necunoscută.

În sec. al XIX-lea, actele o menționează ca biserică filială a unei biserici de parohie³². Biserica Sf. Împărați Constantin și Elena a fost în sec. al XIX-lea filiala bisericii Sf. Ilie Gorgani împreună cu biserica Schitu Măgureanu. În sec. al XX-lea devine filiala bisericii Sf. Ștefan-Cuibu cu Barză. Cauza acestei situații a fost în special venitul redus, fiind format din contribuția enoriașilor în majoritate cu stare materială modestă și puținătatea donațiilor care constituind avere să aducă venit, ca în cazul altor biserici. Rezulta incapacitatea de a-și acoperi singură cheltuielile.

Actele arată în permanență existența unui buget redus al bisericii față de altele, el provenind în mod concret numai din: chiria unor prăvălii pe care le avea în proprietate, încasări (puține) în biserică și suma principală din subvenția acordată de Primărie, dar care nu sosea regulat depinzând de celelalte cheltuieli și priorități.

Bugetul bisericii Sf. Constantin pe anul financiar 1886-1887 era:

Venituri: 1. excedentul anului expirat; 2. prăvălia de la Hristea 260 lei, cu contract; 3. prăvălia de la Ștefan Popescu - 213,30 lei cu contract; 4. prăvălia de la Pascale Gheorghe - 240 lei cu contract; 5. camerele [în] care se locuiește de Eftimie preteasa și Dobre E.; 6. camere în care se locuiește de preot; 7. camera bătrânei domnișoare zisă odaia paracliserului - 120 lei; 8. idem de la

³² Din a doua jumătate a sec. al XIX-lea bisericile din București, funcționau conform cu „Regulamentul municipal asupra epitropiilor bisericii”, regulament a cărui aplicare se făcea în temeiul art. 66 din *Legea Comunală*. Prin acesta de bunul mers al treburilor unei biserici de parohie se ocupa: 1 [preot] paroh, 1 epitrop ales de comunitate, 1 epitrop din partea guvernului. Bisericile administrativ erau grupate în 4 categorii: A. Biserici-parohii sub autoritatea directă a Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Așa erau bisericile: Curtea Veche, Doamnei, Antim...; B. biserici – parohii ca Biserica Popa Tatu...; C. **biserici filiale** așa cum era biserica Udricani filiala bisericii Lucaci; D. biserici – paraclise a unor familii boierești care le întretineau și pe ele și slujitorii lor

Tudorița Ecob (?) venitul Pangarului - 176 lei; 9. cu ale Mucurilor - 120 lei; 10. venitul casei discului - 92 lei; 11. subvenție Primărie 400 lei.

[TOTAL] 1781,30 lei

Cheltuieli anul 1886. 1. Salariul preotului M. Niculescu, pe lună - 480 lei; 2. Idem al cântărețului, pe lună - 540 lei; 3. Al *defterului* și paracliserului, pe lună - 360 lei; 4. Tămâierea bisericii - 120 lei; 5. Cheltuieli de (?) - 82 lei; 6. Cheltuieli de Hramul bisericii - 80 lei; 7. cheltuieli cu reparații - 30 lei; 8. una sobă - 30 lei; 9. lemne și cărbuni - 20 lei; 10 lumânări și untdelemn pt. Biserică 20 lei; 11. cheltuieli de cancelarie 10 lei.

[TOTAL] 1780 lei.

Semnează preot Mihalache Niculescu.

Se precizează “*Consiliul [Comunal al orașului București] a aprobat acest buget la venit în cifra de treisuteoptzeci suprimând subvenția de 400 lei ce primea biserica de la Casa Comunală, iar la cheltuieli în sumă de una mie treisute șaptezeci făcându-se spre echilibru și suprimarea...: lei 150 de la leafa preotului, lei 70 de la leafa cântărețului, lei 32 de la difteriu...Secretarul General [al P.C.B].*

La sfârșitul sec. al XIX-lea venitul bisericilor din zonă se prezenta astfel într-o evidență a MCIP, poziția bisericii Sf. Constantin continuând să fie cea mai modestă.

“...*parohiile din capitală cu... situației lor financiare după bugetele exercițiului financiar 1894/1895*”:

Biserica	Resurse			Sarcini		
	Venit.propr.	Subv.	TOTAL	Salarii	Altele	TOTAL
Parohia Gorgani (Sf.Ilie)	3676	-	3676	2580	1233	3515
Filiala Schitu Măgureanu	3660	-	3660	2160	1290	3450
Filiala Sf. Constantin	250	1480	1730	1440	290	1730

Preoții slujitori ai Sfântului lăcaș așa cum au fost aflați din documente au fost: preot Ion Duhovnic (1874) care, *împreună cu proprietari și mahalagii în suburbia Sf. Constantin, str. Belvedere* “(AN. Fond M.C.I.P. dos. 2733/1874) confirmă situația grea în care se găsește o enoriașă care cere un ajutor de la guvern; preot Mihalache Niculescu (1886-1919)³³ ce semnează

³³ Menționând în anul 1899 pe preotului Mihalache Popescu ca slujind la biserica Sf. Constantin. filiala bisericii Sf. Ilie Gorgani (Cf. Dumitrescu 1899) autorul a făcut o confuzie. Preotul bisericii era tot Mihalache (Mihail) Niculescu. menționat ca proprietar al casei situată la est de biserică atât în Planul cadastral din 1895 cât și în cel din 1911.

bugetul bisericii Sf. Împărați Constantin și Elena pe anul financiar 1886/1887 (AN. Fond M.I. dos.142/1886) și își vinde în 1919 parohiei casa; preot Celuș Grigoriu (1887-1959) a fost hirotonit în mai 1919 pe seama bisericii Sfinții Împărați Constantin și Elena. El a solicitat în repetate rânduri fonduri sau aprobări pentru reparații (în anii 1921, 1924, 1938). A semnat Procesul Verbal al Cărții Funciare a Municipiului București ca reprezentant al parohiei; preot Leonida Mateescu (1959 – 1960); preot Ion Grigorescu (1960 – 1982); preot David Popescu (1982 – 1983); preotul Mihai Colibă (1983-) s-a ocupat de lucrările de reparație, restaurare și remobilare.

În perioada interbelică biserica a fost susținută de comitetul parohial format din personalități ale epocii care locuiau în apropiere de biserică. Din acesta a făcut parte: dr. Ștefan Atanasiu, Gh. Enescu proprietarul cunoscutului, în epocă, restaurant Enescu, arhitecții Borneanu, E. Viecelli, C. Ciogole; medicii: dr. Vintilescu, dr. Nanu Ionescu, dr. Dem. Teodorescu, dr. Costantiniu, dr. Max Popovici; moșieri și industriași: Boldur-Voinescu, Stan Rizescu, artiști cunoscuți: Valentina Crețoiu, Șerban Tassian, Niculescu Basu, Alfred Alexandrescu, miniștri: C. Dimitriu și arh. I. D. Enescu sau generalii Ciupercă, Petalla, Cerkez, Condeescu.

Biserica Sf. Împărați Constantin și Elena face parte dintre puținele biserici rămase în picioare din categoria celor construite în secolul al XVIII-lea fiind ctitorite de meșteșugari. Ea servea o mahala cu populație redusă. Acestui tip îi mai aparține doar biserica Manea Brutar, din strada G-ral Budișteanu.

Planimetric, volumetric și decorativ lăcașul aparține tipului construit frecvent la sfârșitul sec. al XVIII-lea. Inițial un detaliu planimetric o deosebea de celelalte clădiri din același program. Atunci, deși de proporții reduse, avea accesul la turla- clopotniță prin biserică, pe o scară interioară. Aspectul s-a pierdut odată cu dispariția celei de a doua turle. Pictura interioară din secolul al XVIII-lea, expresie a picturii post brâncovenești, contribuie de asemeni la conturarea sa valorică. Se adaugă pictura din secolul al XIX-lea plasată în turla de pe naos inclusiv pe cupola Pantocrator de expresie academică.

La aceste elemente de valoare se adaugă, într-un context urbanistic frământat, păstrarea parcelei inițiale cu amplificările din sec. al XIX-lea care au dispus-o ca un cap de perspectivă pentru Calea Plevnei pe direcția vest-est.

Clopotnița, deși construită mult mai târziu, s-a integrat spațiului, prin proporțiile reduse și forma acoperișului apropiată de aceea a turlei Pantocrator. Casa parohială, a rămas o prezență neutră, din tipul de locuință comun al sfârșitului sec. al XIX-lea.

Țesutul urban vecin în care este amplasată s-a schimbat prin înlocuirea fondului constructiv vechi cu clădiri, cele mai multe din perioada interbelică.

Dar, indiferent de schimbările arhitecturale din zonă, amplasarea bisericii la întretăierea Căii Plevnei cu str. Sf. Constantin, deci la o intersecție și un capăt de perspectivă, a determinat un grad de izolare contribuind la păstrarea valorii sale.

Anexa I: Memoriului depus de enoriași la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Domnule Ministru,

Biserica cu hramul Sf. Constantin numită din vechime Livedea Gospod situată în fața stradei Belvedere din Culoarea Verde și pe care numai o mahala o desparte de centrul capitalei... i-a putrezit șindrila învelitorii fiind foarte veche ceea ce s-a constatat din vechimea arhitecturii ei. Între noi mahalagii deși se găsesc câțiva ce are poziție mai bune de a contribui...[la] cheltuiala ce s-ar face cu aceasta, ar fi cheltuială zadarnică din pricină că...este și foarte mică (ca proporție) cu adăugirea populației acestei mahalale...fiind foarte mică și populația mahalalei mare și departe de bisericile altor mahalale..., fiind mare parte locuită de oameni fără existență și văduve. [Ca] Să aibă și mahalaua noastră o biserică bună după trebuință, găsirăm un mijloc care fără vătămare....împacă această trebuință și care este cel următor.

Răposata păhărniceasă Ecaterina Poenaru, pe când se afla în viață și în deplină sănătate și-a făcut la anul 1858 ian. testamentul. După ce declară că nu are rude nici de jos, nici de sus, apoi numind de epitropă pe Mănăstirea Cernica o încredințează că din propria s-a avere mișcătoare și nemișcătoare între care face parte și moșia... să se împartă pe la rudele de alături și alte fețe precum și pe la bisericile acolo anume însemnate....și că de nu va apuca să facă însăși cât va mai fi în viață o biserică după voința sa și a iubitului ei soț apoi...biserica să o facă acea sfântă mănăstire ca epitropă, oriunde va vroi aici în capitală sau la moșia..., bine clădită, înfrumusețată cu toate podoabele cuviincioase ținându-se totdeauna spre săvârșirea sfintelor slujbe 2 preoți și un dascăl cu lefile lor, făcându-se și odaie pentru locuința preoților.....

Venitul ce va rămâne după împărțirea legatului și după facerea bisericii epitropia să se îngrijească... să fie în bună stare acea biserică căreia să se dea hramul Sf. Nicolae iar prisosul să rămâie pe seama mănăstirii Cernicii pentru pomenire.

Această biserică nu s-a făcut până acum și nici de către răposata care după puțin timp a și-ncetat din viață, nici de către mănăstirea Cernica care n-a voit a se însărcina cu executarea acestui testament...

După lepădarea mănăstirii Cernicii averea sa s-a confiat administrativ domnului Nicu Lahovari carele ... s-a retras și deși s-a dat la obștesca epitropie de unde acum, după cum aflăm după cererea domnului Lahovari este a se întoarce iarăși la Dumnezeu fără ca până acum să se fi pus în lucrare testamentul în ceea ce privește clădirea acelei biserici.

Considerând că această mahala se află depărtată de bisericile celorlalte învecinate mahalale și că biserica noastră care este veche și ruinată nu se găsește înzestrată aici cu cel mai mic fond sau venit. Considerând că un asemenea vechi și ruinat edificiu religios aproape de centrul capitalei și în fața uneia din cele mai însemnate strade înfățișează o desfigurare a capitalei și o lipsă de preocupare pentru religie.

Având în vedere că scopul testamentarei după râvna manifestată în testament a fost de a se construi acea biserică acolo unde să-și poată găsi o memorabilă recunoștință căci punând pe mănăstirea Cernichii cu executarea testamentului numai cât i-a păstrat voința de a alege locul cel mai nimerit.

Considerând că locul cel mai nimerit de a construi acea biserică nu poate fi altul decât în mahalaua noastră ca să corespundă scopului testamentarei. Având iarăși în vedere că executarea dispoziției testamentului în ceea ce privește clădirea bisericii este o chestiune publică care formează obiectul preocupății guvernului și care privește pe oricine este întrebuințat de dânsa.

Pe aceste baze pășind subscrișii vă rugăm domnule ministru ca reprezentant al chestiunilor religioase de interes public să binevoiți a lua dispoziție să se pue în executare dispoziția din acel testament privitoare la clădirea bisericii în locul descris acolo, chiar în mahalaua noastră care precum v-ați convins are atâta necesitate de un edificiu religios a căruia construcție are mare relație cu interesul general al înfrumusețării capitalei. S.S.Indescifrabil (o serie de semnături ale mahalagiilor).

REZOLUȚIA: *Se va înainta în copie testamentul avocatului de Ilfov cu invitare ca să asiste pe lângă tribunalul competente pentru aducerea lui l-a îndeplinire când va regla chestiunea averii. Deodată i se va recomanda și cererea locuitorilor enoriași ai bisericii Sf. Constantin care în virtutea testamentului reclamă dispozițiunea facerii bisericii în favorul bisericii mahalalei lor. Primit 3 octombrie 1861.*

Act existent la Arhivele Naționale Fond M.C.I.P. dos. 617/1861 (act scris cu litere chirilice).

Bibliografie

ARHIVELE NAȚIONALE. Fonduri: Ministerul de interne-Administrativ 1860-1900; Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice 1857-1900.

BCMI 1924, an XVII, p. X, Șed. CMI; 1925, an XVIII, p. III, Șed. CMI; p. XI Raport pe anul 1920; p. XVIII Raport pe anul 1925; 1926, an XIX p. VII Șed. CMI, p. IX.

Atlas-Ghid 2000 = *Atlas-Ghid. Istoria și arhitectura lăcașurilor de cult din București*, Vol. I-II, București, Ed. ERGOROM'79, 2000.

Busuioc 2005 = Monica Mihaela Busuioc, *Dicționar de arhaisme*, București, Ed. ALL, 2005.

Dumitrescu 1899 = Marin Dumitrescu, "*Istoricul a 40 de biserici din Romania*". București, Tipograf. Vocea învățătorilor, 1899.

Elian 1965 = Alexandru Elian, Constantin Bălan, Haralambie Chircă, Olimpia Diaconescu, *Inscripțiile medievale ale României. Orașul București, volumul I. 1395-1800*, Ed. Academiei RSR, București, 1965.

Giurescu 1966 = C. C. Giurescu. "*Istoria Bucureștilor*". București. Editura pentru Literatură, 1966.

Lascu 1997 = N. Lascu, *Legislație și dezvoltare urbană. București 1831-1952*. Teza de Doctorat, București, 1997.

Potra 1981 = George Potra, *Din Bucureștii de altădată*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

LIVEDEA GOSPOD SF. EMPERORS CONSTANTIN & ELENA CHURCH

West zone of Bucharest was full of orchards and vineyards for a long time. The town enlarged in XVIIIth century such as the development of street tram proves it.

In 1785, on a land of the reign - Livedea Gospod - the handicraftsmen of zone, as founders, built a church. The building is a small one and belongs to a style specific for post Brancoveanu epoch. The church was painted inside at the same period.

The difficult and tumultuous history of the church was straight connected to the evolution of territory, the relationship between the priests and the parishioners and last but not least the Commission of Historical Monuments.

List of illustrations

Figure 1. Borroczyn plan, 1852.

Figure 2. Holly Monarch Constantin and Elena Church.

Figure 3. Army's Institute of Geography plan. 1895.

Figure 4. Saint Constantin street, frontage of the church.

Figure 5. Calea Plevnei street, frontage of the church.

Figura 1. Planul Boroczyn, 1852.

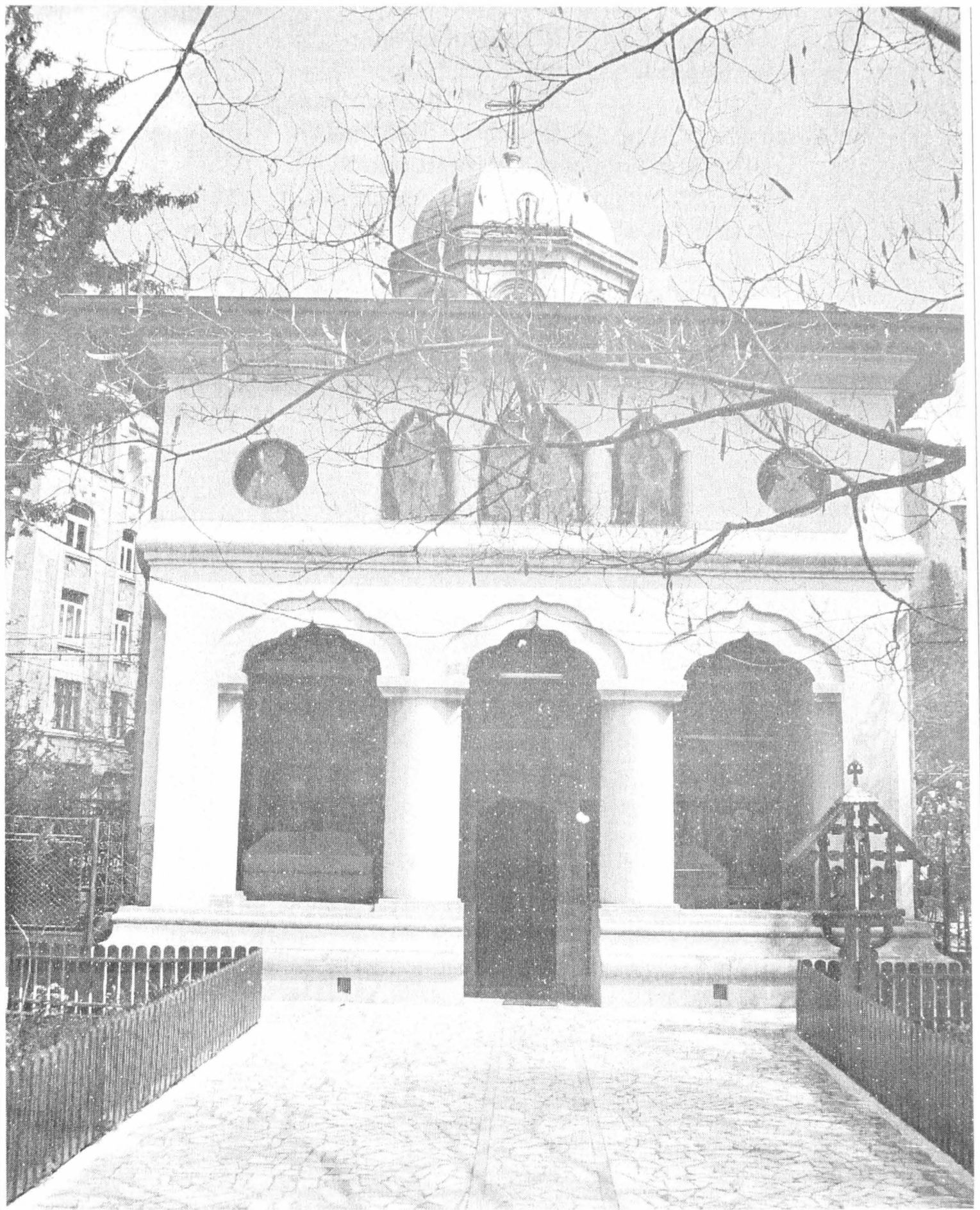

Figura 2. Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena.

Figura 3. Planul elaborat de Institutul Geografic al armatei, 1895.

Figura 4. Fațada dinspre strada Sfântul Constantin.

Figura 5. Fațada dinspre Calea Plevnei.

